

Recenzija knjige / Book review:

REVŠČINA ZAPOSLENIH

LESKOŠEK, Vesna, SMOLEJ, Simona, RIHTER, Liljana, BOŠKIĆ, Ružica, KRESAL, Barbara, BREZNIK, Maja. *Revščina zaposlenih*, (Zbirka Naprej!). Ljubljana: Sophia, 2013. XVI, 233 str., ISBN 978-961-6768-60-3.

»Revščina je pojav, ki ga tradicionalno povezujemo z marginaliziranimi skupinami in nezaposlenostjo. Plačana zaposlitev naj bi zagotavljala pot iz revščine, vendar sedanje dogajanje kaže, da ni tako. Povečevanje atipičnih in prekarnih zaposlitvenih oblik in povečana polarizacija na zaposlitvenem trgu sta med zaposlenimi ustvarila nova tveganja revščine.« S temi besedami se začne uvod v knjigo *Revščina zaposlenih*, ki je delo avtoric: mag. Ružice Boškić, dr. Maje Breznik, dr. Barbare Kresal, dr. Vesne Leskošek, dr. Lilijane Rihter in mag. Simone Smolej. Širša strokovna javnost je obogatena z novo monografijo, ki jo odlikuje tako pronicljivost vsebine kot družbena aktualnost teme. Posebno vrednost daje monografiji tudi interdisciplinarna obravnava tematike, saj so avtorice vse priznane strokovnjakinje, katerih področja raziskovanja segajo od delovnega in socialnega prava, do socialnega varstva, družinske politike in družbenokritičnih socioloških znanosti.

Osrednja tema knjige je vprašanje, *zakaj zaposlitev - kot eden od načinov spodbujanja socialnega vključevanja in zagotavljanja dostojnega preživetja ljudi* (kot uvodoma izpostavljajo avtorice) - *tega več ne zagotavlja in zakaj je vedno več ljudi, ki kljub zaposlitvi padejo pod prag tveganja revščine?*

Knjiga vodi bralca skozi šest poglavij od samega definiranja in merjenja obsega revnih zaposlenih, preko kompleksnosti problematike tega družbenega pojava, vse do pravnih mehanizmov za reševanje problematike in na koncu do socioloških premislekov o kritiki socialne države in privatnih trgih dela. Prvo in drugo poglavje z naslovom »Pojav revnih zaposlenih v Evropski uniji« in »Raziskovanje revnih zaposlenih v Evropski uniji« je delo *prof. dr. Vesne Leskošek* kot tudi peto poglavje z naslovom »Vpliv paradigmatičnih sprememb socialne države na odvisnost od plačane zaposlitve«. Tretje poglavje nosi naslov »Revni zaposleni v Sloveniji: med statistiko in vsakdanjim življenjem« in so ga napisale *mag. Simona Smolej, prof. dr. Lilijana Rihter in mag. Ružica Boškić*. Četrto poglavje »Ali delovno pravo zagotavlja dostojne pogoje zaposlitve in dela, vključno s pravico do dostoj-

nega plačila« je delo *prof. dr. Barbare Kresal*. Monografija se zaključi s šestim poglavjem »Delavci iz druge roke« raziskovalke *dr. Maje Breznik*. Knjiga vsebuje 13 tabel in 4 grafe s statističnimi in drugimi podatki, ki so pomembni kvantitativni kazalci pojava revnih zaposlenih. Na koncu je dodana obsežna bibliografija ter stvarno in imensko kazalo.

V tem prikazu se bom osredotočila zlasti na pomen delovnega prava kot instrumenta preprečevanja in zmanjševanja revščine zaposlenih. Da gre za enega od ključnih instrumentov izhaja iz poudarkov avtoric skozi vsa poglavja monografije. Kot pravi *dr. Kresal Barbara* »Funkcija delovnega prava je namreč konkretizacija in udejanjanje temeljnih socialnih pravic kot človekovih pravic za veliko večino ljudi, ki si sredstva za življenje pridobiva z odvisnim delom«. ¹ Če je za avtorico delovno pravo eden od dveh temeljnih stebrov socialne države, pa je sistem socialne varnosti drugi temeljni steber socialne države, ki lahko preprečuje in zmanjšuje revščino zaposlenih, oba pa sta med seboj tesno povezana. ² Pomemben prispevek avtorice je tudi celovit in analitičen prikaz instituta minimalne plače v posebnem poglavju monografije. Poleg minimalne plače avtorica predstavi določene delovnopravne institute, ki imajo po njenem mnenju največji vpliv na povečevanje ali zmanjševanje tveganja revščine zaposlenih:

- minimalna plača,
- varstvo plače,
- atipične oblike zaposlitve,
- ureditev prenehanja zaposlitve,
- varstvo posebej ranljivih kategorij zaposlenih ter prepoved diskriminacije, ter
- določitev za katere osebe velja delovnopravno varstvo. ³

Tudi *dr. Vesna Leskošek* se navezuje na pomen vpliva delovnih razmer in plače na revščino zaposlenih, ki je poleg vpliva gospodinjstva in vpliva osebnih okoliščin ter vpliva predpisov s področja trga dela in institucionalnih okvirov, ključen kazalec pri merjenju obsega tega pojava, v njegovem okviru pa kot bistvena kazalca avtorica izpostavlja vpliv minimalne plače in vpliv tveganj zaposlitev. ⁴ Podrobnejši statistični in kvantitativni prikaz različnih dejavnikov tveganja revščine podajo *dr. Liljana Rihter, mag. Simona Smolej in mag. Ružica Bošković*. Med dejavniki, ki

¹ Kresal Barbara, »Ali potrebujemo spremembe delovne zakonodaje in kakšne?, v: Podjetje in delo, 36, št. 6-7 (2010), str. 1189, cit. delo v: Revščina zaposlenih, str. 147.

² Kresal Barbara, cit. delo, str. 78.

³ Kresal Barbara, cit. delo, str. 84-86.

⁴ Leskošek Vesna, cit. delo, str. 15-33.

se nanašajo na zaposlitev, avtorice obdelajo vpliv višine plače, nizkega plačila v povezavi z dejavnostjo, vrste pogodbe o zaposlitvi (za določen in nedoločen čas) ter delovni čas (polni in krajši delovni čas).⁵ Problem razbohotene nezakonite prakse atipičnih oblik dela, ki producira t.i. »delavce iz druge roke« kot jih poimenuje *dr. Maja Breznik*, je posebej izpostavljen na koncu monografije. Ne brez razloga, saj gre za fundamentalni dejavnik razgrajevanja delovnega prava, ki z različnimi stranpotmi izloča vedno večje število delavcev iz obsega veljavnosti delovnega prava oziroma prenaša odgovornosti in tveganja iz delovnopravne zakonodaje iz dejanskega delodajalca na druge posrednike. Avtorica je posebej izpostavila kot take stranpoti neregistrirane agencije za zagotavljanje delavcev, podizvajalsko delo, odvisna podjetja in samozaposlene delavce.⁶

Knjiga spodbuja bralca k družbenokritičnemu razmisleku. Pravnika sili zlasti k razmisleku o dejanskemu dometu sicer mednarodno in ustavnopravno deklariranih temeljnih socialnih pravic kot človekovih pravic, ki pa v vsakdanjem resničnem življenju niso uveljavljene do te mere, da bi vsakomur brez diskriminacije zagotavljale dostojno življenje. Zakaj tisto, kar je bilo v zgodovinskem boju priborjeno in z družbenim konsenzom po drugi svetovni vojni priznано kot zavezujoče pozitivno pravo in etični imperativ, v vsakdanjem življenju ne upoštevamo ali vsaj ne dovolj? Zaradi javnofinančnih razlogov in spodbujanja konkurenčnosti gospodarstva, zaradi spremenjenih družbenih vrednot in drugačnega družbenega konsenza? Kako si razlagati molk države in njenih organov v primerih razbohotene nezakonite prakse neizplačevanja plač in prispevkov, najemanja delavcev preko navideznih s.p., avtorskih pogodb, volonterskega pripravištva, študentskega dela, podizvajalcev in agencij za posojanje delavcev v primerih, ko ti delavci dejansko opravljajo delo z elementi delovnega razmerja, le da brez ustreznega plačila in delovnopravnega varstva ter brez ustreznega delovnopravnega statusa kot podlage za vključitev in uveljavljanje pravic iz sistema obveznih socialnih zavarovanj? Bi tudi sami opravljali delo pod takimi pogoji in če ne, zakaj dopuščamo, da so drugi ljudje zaradi svoje stiske prisiljeni opravljati delo za plačilo, ki jim ne zagotavlja dostojnega življenja iznad praga revščine? Se res ne da ničesar spremeniti ali pa le obstajajo pravni mehanizmi in alternative za izboljšanje položaja revnih zaposlenih?

Gledano s pravnega vidika, že veljavno pravo (če bi ga le dosledno izvajali) odpravlja in zmanjšuje problem revščine. Iz splošnih komentarjev Odbora Združenih

⁵ Rihter Liljana, Smolej Simona, Bošković Ružica, cit. delo, str. 41-51.

⁶ Breznik Maja, cit. delo str. 190-197.

narodov za ekonomske, socialne in kulturne pravice izhaja, da iz istoimenskega mednarodnega pakta ne izhaja noben vnaprej favoriziran ekonomski sistem (na primer socialistični, kapitalistični, mešani, centralno planski ali liberalno ekonomski), temveč je z vidika izpolnjevanja obveznosti držav pogodbenic pomembno le to, da priznavajo in učinkovito uresničujejo z mednarodnim paktom priznane temeljne socialne pravice.⁷ Med njimi je tudi pravica do dostojnega dela, vključno z dostojnim plačilom ter pravica do socialne varnosti, ki zagotavlja posamezniku dostojno življenje tudi v primeru pomanjkanja sredstev ali različnih socialnih rizikov. Zato menim, da je treba v primeru, če nacionalni ekonomski sistem ne omogoča uresničevanja temeljnih socialnih pravic v skladu z mednarodnimi in ustavnopravnimi standardi, problematizirati sam sistem oziroma njegovo neučinkovitost, ne pa socialnih pravic.⁸ Dr. Kresal Barbara v poglavju *Delovno pravo, (neo)liberalizem in revščina zaposlenih* navaja, »Ureditev, ki ne izhaja iz spoštovanja človekovih pravic, vključno s temeljnimi socialnimi pravicami, in ki na (čim bolj) prožnem »trgu dela« na podlagi (čim bolj) prožne delovne zakonodaje »proizvaja« zaposlene revne, pa je treba kot nesprejemljivo zavrniti, saj ne spoštuje pravno zavezujočih temeljev naše družbene ureditve. Tak je sistem, ki slepo ravna po ekonomskem (neo)liberalizmu.«⁹ Tudi Evropski odbor za socialne pravice pri Svetu Evrope je že zavzel stališče, da ekonomske krize ne bi smele imeti za posledico zmanjšanje varstva pravic, priznanih z Evropsko socialno listino, zato so vlade dolžne sprejeti vse potrebne korake, da zagotovijo učinkovito varstvo pravic iz listine v obdobju, ko upravičenci najbolj potrebujejo varstvo.¹⁰

»Za pravno obravnavo koncepta socialne države in temeljnih socialnih pravic pa je bistveno to, da imajo socialne pravice *status človekovih pravic in univerzalnega temeljnega pravnega načela*. So del veljavnega slovenskega pravnega reda (enako tudi drugih evropskih nacionalnih ureditev), z določljivim in iztožljivim mednarodno in ustavno pravnim jedrom.«¹¹ Vsaj dokler je tako, pa morajo sodišča v primeru sodnega uveljavljanja socialnih pravic, soditi po veljavnem pravu, državni organi pa nimajo legitimnosti, da sprejemajo in izvršujejo ukrepe, ki ne zagotavljajo pravice do dostojnega dela in pravice do socialne varnosti, ki sta

⁷ Splošni komentarji Odbora ZN za ekonomske, socialne in kulturne pravice, št. 3 (The nature of States parties obligations), 14. 12. 1990, para. 8.

⁸ Kresal Šoltes Katarina, Kršitve temeljnih socialnih pravic v imenu kriznih varčevalnih ukrepov, v: Delavci in delodajalci št. 1/2013, str. 15.

⁹ Kresal Barbara, cit. delo, str. 147.

¹⁰ ECSR, general introduction to Conclusions XIX-2 (2009).

¹¹ Kresal Šoltes Katarina, cit. op. str. 24.

predpogoj za uresničevanje drugih temeljnih pravic in človekovega dostojanstva. Kljub po mojem mnenju jasnim pravnim izhodiščem, pa sedanji čas ni dovolj naklonjen temu naziranju, kar nenazadnje dokazuje prav obstoj in vedno večji obseg revnih zaposlenih.

Vendar knjiga ne pušča bralca brez perspektiv. Čeprav je družbenokritična in ni sprenevedava ter se ne boji s prstom pokazati na prave vzroke za revščino zaposlenih, pa vsebuje tudi številne predloge in alternative za izboljšanje stanja v prihodnje. Vas zanima, katere? Knjiga je nepogrešljiva literatura za ekonomiste, sociologe, socialne delavce, pravnike s področja delovnega in socialnega prava ter človekovih pravic, socialne partnerje, načrtovalce in izvajalce zaposlitvene in socialne politike ter vse, ki jih zanimajo aktualna družboslovna vprašanja sodobnih družb.

Dr. Katarina Kresal Šoltes